

УДК 368.914:005.334

ВИБІР ОСНОВНИХ РИЗИКІВ СУБ'ЄКТІВ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Малишко Є.О., аспірант

Харківський національний економічний університет

У статті досліджено основні ризики впливу на діяльність суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Проаналізовано виділені кластери суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Запропоновано виділити кластер (страхова компанія, НПФ, банк і суб'єкт підприємництва) діяльність якого забезпечить більш ефективне, надійне та вигідне функціонування на ринку фінансових послуг.

Ключові слова: суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення, недержавний пенсійний фонд, страхова компанія, суб'єкт підприємництва, банк, ризик, кластер.

Мальшко Е.О. ВЫБОР ОСНОВНЫХ РИСКОВ СУБЪЕКТОВ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / Харьковский национальный экономический университет, Украина

В статье исследованы основные риски влияния на деятельность субъектов негосударственного пенсионного обеспечения. Проанализированы выделены кластеры субъектов негосударственного пенсионного обеспечения. Предложено выделить кластер (страховая компания, НПФ, банк и субъект предпринимательства) деятельность которого обеспечит более эффективное, надежное и выгодное функционирования на рынке финансовых услуг.

Ключевые слова: субъекты негосударственного пенсионного обеспечения, негосударственный пенсионный фонд, страховая компания, субъект предпринимательства, банк, риск, кластер.

Malyshko E.O. THE CHOICE OF THE MAIN RISKS OF SUBJECTS OF NON-STATE PENSION PROVISION / Kharkov national university of economics, Ukraine

The article explores the main features of influence on the activity of subjects of non-state pension provision. Analyzed isolated clusters of subjects of non-state pension provision. Suggested to identify the cluster (the insurance company, pension Fund, Bank or enterprise) activities which will provide for more efficient, reliable and effective functioning of the market of financial services.

Key words: subjects of private pensions, pension fund, insurance company, business entity, bank, risk, cluster.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективне функціонування реформованої пенсійної системи залежить від багатьох факторів, проте головним завданням є забезпечення збереження пенсійних внесків. Пенсійна реформа в Україні характеризується створенням рівних умов пенсійного забезпечення для населення. Перспективним у розвитку соціального страхування є запровадження другого рівня пенсійної системи (обов'язкової накопичувальної пенсійної системи). В Україні, як і в більшості країн світу, прослідковується старіння населення, що веде до зменшення кількості працюючих та збільшенню пенсіонерів. Зарадити цій тенденції покладено на пенсійне забезпечення, шляхом взаємодії суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення (на далі – НПЗ). Даний етап, характеризується необхідністю виявлення ризиків у діяльності суб'єктів системи НПЗ. Розвиток кластера, до якого входить страхова компанія, недержавний пенсійний фонд (на далі - НПФ), банк та суб'єкт підприємництва, в сучасних умовах є організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення стратегічних орієнтирів в НПЗ.

Функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення побудовано на інвестиційному використанні залучених фінансових ресурсів. Повна залежність системи НПЗ від стану фінансового ринку, якості послуг, що надаються на ньому, а також наявність достатньо великого кола суб'єктів НПЗ робить цю систему схильною до широкого кола ризиків [1].

Актуальність статті обумовлена необхідністю аналізу впливу виділених факторів ризику на діяльність кластеру суб'єктів НПЗ, що забезпечить відкритість та прозорість фінансових інститутів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження системи недержавного пенсійного забезпечення (далі - НПЗ) та її окремих елементів проводить все більше науковців, таких як: В.В. Павлів, Л. Ткаченко, Ю. Кривобок, О.П. Коваль, С.О. Рибак, М. Мальований, С.В. Науменкова, С.В. Міщенко, А. Брагін, Т.В. Майорова, І.С. Бондарчук, О.Н. Небаба, І.І. Приймак, О.О. Коптюк, Н.М. Внукова, С.М. Рудак. Проблематика ризиків в діяльності пенсійного забезпечення привертає увагу багатьох вчених. Проте, подальше дослідження розвитку пенсійної системи та впливу ризиків на діяльність суб'єктів НПЗ залишається дискусійним. О.Г. Гупало, Н.В. Шевчук [2] прийшли висновку, що з метою мінімізації ризиків функціонування другого рівня пенсійної системи необхідно впорядкувати питання побудови системи регулювання та нагляду в накопичувальній пенсійній системі. О.М. Сазонець, К.В. Ковальчук [3] стверджують, що основними

факторами, що забезпечуватиме успішне функціонування системи НПФ – це підвищення конкурентоздатності вітчизняних фондів на ринку фінансових послуг, участь в обов'язковому пенсійному страхуванні, державна підтримка і вдосконалення державного регулювання в цій сфері. В.С. Толуб'як зазначає, що організація системи державного контролю у сфері пенсійного забезпечення принципово нового рівня - система, побудована на принципах управління ризиками із застосуванням спеціальних методів щодо зменшення негативного впливу кожного з них [4].

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Головною метою даної роботи є розробка теоретичних та практичних положень до аналізу ризиків суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Методологія дослідження ризиків суб'єктів НПЗ проведена за допомогою опитування експертів – спеціалістів у сфері фінансів. Експериментальну групу склали науковці (кандидати та доктори наук), що займаються дослідженнями у сфері ринкових послуг, управління персоналом, фінансів, системного аналізу, бухгалтерського обліку, магістри з фінансів, що займаються дослідженнями ринку фінансових послуг. На основі методу ієрархій [5], визначено фактори впливу при формуванні напрямів фінансових стратегій НПЗ суб'єктами підприємництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними принципами здійснення пенсійного страхування є: принцип універсальності (поширення пенсійного страхування на всіх громадян); принцип одноманітності й уніфікації страхових виплат (стандартизованість розрахунку розміру та умов надання пенсій); принцип еквівалентності (величина страхових виплат визначається величиною страхових внесків); принцип суспільства добробуту (фінансування пенсійної системи здійснюється за рахунок оподаткування) [6].

У процесі дослідження пенсійних фондів, автором [4] було виділено такі стратегічні цілі: необхідність змін до їх інвестиційної політики, ефективності управління активами фондів, інформаційної прозорості, умов пенсійного забезпечення, що дозволить оптимізувати оплату праці працюючих, а також розширенню та соціальному позиціонуванню їх положенню на ринку праці.

Метою утворення кластерів є підвищення конкурентоспроможності його учасників шляхом впровадження універсального фінансового інституту з різноманітними спектрами послуг, що забезпечить ефективне управління грошовими коштами, зменшення управлінських витрат та підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів.

Існування множинності органів регулювання та нагляду пенсійного забезпечення вказують на низку ризиків у діяльності, а саме: відсутність координації між регуляторами щодо прийняття регулятивних рішень; відсутність системи обліку інформації щодо діяльності під наглядом суб'єктів, що не дозволяє вчасно виявити ризики в діяльності суб'єктів пенсійної системи та реагувати засобами нагляду [4].

Автор [4] доводить, що у системі пенсійного забезпечення конкурують наступні ризики, які стримують її реформування на нинішньому етапі: ризик недовіри (необхідність та важливість пенсійного страхування випала із системи інформаційно-ідеологічних пріоритетів держави, тоді як ці питання набувають соціально-економічного значення в Україні); політичні ризики (негативний вплив політичних змін при формуванні фінансових ресурсів пенсійного забезпечення); демографічні ризики (прискорене старіння населення, що призвело до незбалансованості працюючих громадян та пенсіонерів); фінансові ризики (важливою складовою якого є соціальна складова, яка обумовлюється низкою соціально-демографічних, соціально-економічних, соціо-психологічних та політичних чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру); інвестиційний ризик (втрата коштів через неясне інвестування); системний ризик (втрата грошових коштів через непрозорість самої системи в результаті фінансових обвалів суміжних систем – фондового ринку, банківської та страхової системи); інфляційний ризик (знецінення реальної вартості капіталу, а також очікуваних доходів та прибутків); ринковий ризик (потенційні ризики інвестованого капіталу); адміністративно - законодавчі ризики (адміністративні обмеження у діяльності та зміна у законодавстві). Отже, з метою подальшого ефективного функціонування пенсійної системи, виділимо наступні ризики: ризик диверсифікації пенсійних активів, ризик втрати внесків, ризик незбалансованої ліквідності, ризик прозорості фінансового ринку, які комплексно охарактеризують кластеризацію суб'єктів НПЗ.

Основною проблемою, з якої зіштовхуються НПФ, на сьогоднішній день є складність із розміщенням активів, тому що спостерігається знеціненість цінних паперів й нерухомості [7]. У зв'язку з цим, доцільно проаналізувати діяльність фінансових інститутів об'єднаних у кластери. Виділено наступну потенційну кластеризацію суб'єктів НПЗ: кластер 1: страхова компанія, банк, НПФ та суб'єкт

підприємництва; кластер 2: страхова компанія, НПФ та суб'єкт підприємництва; кластер 3: страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва; кластер 4: НПФ, банк та суб'єкт підприємництва.

Автор [3] зазначає, що для подальшого розвитку ринку НПЗ необхідно реалізувати низку заходів, а саме: завершення пенсійної реформи, введення в дію другого рівня системи пенсійного забезпечення; створення єдиної системи контролю за діяльністю ринку НПЗ; реалізація заходів щодо захисту коштів учасників системи накопичувального пенсійного забезпечення від знецінення, втрат та інших ризиків із метою посилення довіри населення до системи накопичувального пенсійного забезпечення.

Оскільки споживачу фінансової послуги важко обґрунтувати критерії та показники вибору «найкращого» недержавного пенсійного фонду, наприклад, зробити вибір за показниками діяльності чи окремими найбільш інформативними показниками, визначити якісні показники (доступність отримання послуг), побудувати рейтинг чи використати вже існуючий рейтинг та ін. Крім того споживачі фінансових послуг не мають достатньо необхідних знань про особливості надання фінансових послуг та не можуть оцінити рівень ризиків. Важко визначитись з вибором компанії зі страхування життя чи надати перевагу банку [2]. Вирішення проблеми полягає в реалізації кластера (страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) та подальшому розвитку на ринку фінансових послуг.

Потенційна кластеризація суб'єктів НПЗ створює нові перспективи до взаємодії НПФ, страхових компаній, банків та суб'єктів підприємництва, це дасть змогу підвищенню фінансових можливостей та збільшить рівень зацікавленості потенційних учасників кластера у залученні інвестицій. Співпраця фінансових установ визначається можливістю отримання позитивного ефекту для всіх, а саме: покращення інвестиційного клімату; накопичення та залучення довгострокового капіталу в інвестиційну сферу; можливість надання клієнтам повного і широкого спектру послуг; єдина клієнтська база; достатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні пенсійних програм для працівників.

Основними принципами функціонування соціальної держави, автор [8] виділяє наступні принципи: принцип загального добробуту; принцип соціальної справедливості; принцип солідарності; принцип субсидіарності; принцип соціальної безпеки.

Для аналізу ієрархій є метод Т. Сааті (MAI), який є найбільш доцільним оскільки дозволяє врахувати різні точки зору учасників та прийти до узгодження у процесі обговорення [5].

Метод аналізу ієрархій дозволяє конструювати модель вирішення проблеми, що враховуючи виділені фактори ризиків встановити більш вигідне накопичення заощаджень працездатного населення з метою отримання доходу, що забезпечить надійність та контрольованість розміщень акумульованих коштів. Аналіз можна проводити за двома етапами. За першим кроком проводиться формулювання пріоритетів кожного учасника, визначення середніх оцінок та рівня їх узгодженості. За другим - відбувається оцінка пріоритетів у процесі проведення загальної дискусії та отримання консенсусної оцінки. MAI (методу аналізу ієрархій) дозволяє визначити пріоритети учасників, базуючись на їх «нечітких» порівняннях та аналізі, тобто перейти від суб'єктивно-якісної до об'єктивно-кількісної оцінки.

Шкала балів за методикою Т. Сааті [5] цілими непарними числами від 1 до 9 включно. Значення бальних оцінок подано у табл.1.

Таблиця 1 - Шкала оцінювання за методикою Т. Сааті

Рівень значущості	Визначення	Пояснення
1	Однакова значущість	Два об'єкти (дії) мають однаковий вклад щодо досягнення мети
3	Незначне переважання значущості одного об'єкту (дії) над іншим	Існують думки щодо переважання одного об'єкту над іншим, проте вони є недостатньо переконливими
5	Суттєва або сильна значущість	Існують достовірні дані або логічні судження щодо переважання одного об'єкту над іншим
7	Очевидна або дуже сильна значущість	Існують переконливі свідчення щодо переважання одного об'єкту над іншим
9	Абсолютна значущість	Існують свідчення щодо переважання одного об'єкту над іншим, які є у значній мірі переконливими
2, 4, 6, 8	Проміжні значення між суміжними рівнями значущості	Ситуація, коли необхідним є компромісне рішення

Матриця оцінок заповнюється з використанням правила:

$$a_{ij} = \frac{1}{a_{ij}}, \quad (1)$$

де a_{ji} – елемент матриці i -го рядка j -го стовпця.

Вектор спрямованості розраховується за формулою (2):

$$\overline{(x_1, x_2, \dots, x_n)} = \left[\frac{\sum_{j=1}^n a_{1j}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ji}}, \dots, \frac{\sum_{j=1}^n a_{nj}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ji}} \right], \quad (2)$$

де a_{ji} - елемент матриці i -го рядка j -го стовпця.

Метою методу є вибір основних ризиків суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. На підставі рис. розрахувати запропоновану ієрархію, що дозволить продемонструвати варіативність пропозицій при виборі основних ризиків суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення для учасників потенційної кластеризації.

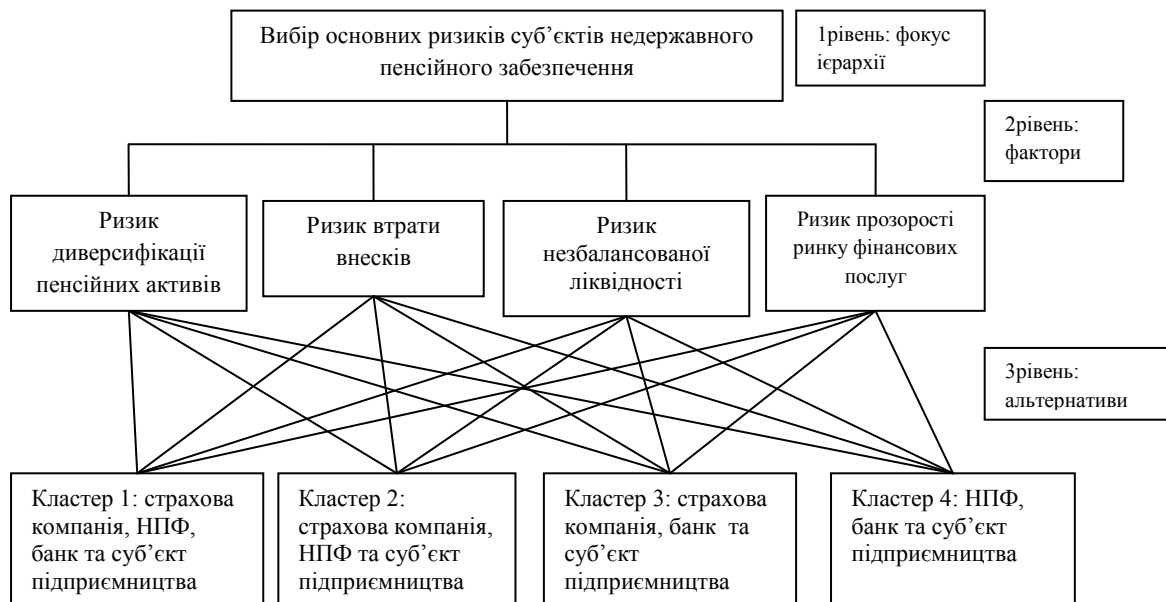

Рис. Ієрархічна модель вибору основних ризиків суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення

У процесі дослідження було проведено опитування експертів – спеціалістів у сфері фінансів. До експертної групи увійшли науковці (кандидати та доктори наук), що займаються дослідженнями у сфері ринкових послуг, управління персоналом, фінансів, системного аналізу, бухгалтерського обліку, магістри з фінансів, що займаються дослідженнями ринку фінансових послуг.

На першому етапі визначено пріоритети впливу на вибір основних ризиків суб'єктів НПЗ (див.табл.2) та надали оцінку кожному пріоритету від 1 до 9 в залежності від значущості фактора. У якості факторів було виділено ризик диверсифікації пенсійних активів, ризик втрати внесків, ризик незбалансованої ліквідності, ризик прозорості ринку фінансових послуг.

Таблиця2 – Визначення факторів впливу на вибір основних ризиків суб'єктів НПЗ

Фактор	Ризик диверсифікації пенсійних активів	Ризик втрати внесків	Ризик незбалансованої ліквідності	Ризик прозорості ринку фінансових послуг

Ризик диверсифікації пенсійних активів	1	3	4	7
Ризик втрати внесків	1/3	1	3	5
Ризик незбалансованої ліквідності	1/4	1/3	1	4
Ризик прозорості ринку фінансових послуг	1/7	1/5	1/4	1

У табл. 3 представлено розрахований головний вектор та вектор пріоритетів основних ризиків суб'єктів НПЗ.

Таблиця 3 - Значення головного власного вектора та вектора пріоритетів

Пріоритет	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	IC	OC
Ризик диверсифікації пенсійних активів	3,027	0,542	4,948	0,316	0,060
Ризик втрати внесків	1,495	0,269			
Ризик незбалансованої ліквідності	0,760	0,137			
Ризик прозорості ринку фінансових послуг	0,291	0,052			

Досліджено вплив кожного фактора на виділені автором потенційні кластери НПЗ (див. табл. 4 – 7).

Таблиця 4 - Визначення впливу фактора - ризик диверсифікації пенсійних активів на вибір кластера суб'єктів НПЗ

Фактор: ризик диверсифікації пенсійних активів	K1	K2	K3	K4	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	IC
K1	1	7	4	6	3,600	0,630	4,190	0,063
K2	1/7	1	1/3	1/2	0,393	0,068		
K4	1/4	3	1	1/2	0,783	0,139		
K4	1/6	2	2	1	0,904	0,163		

Таблиця 5 - Визначення впливу фактора - ризик втрати внесків на вибір кластера суб'єктів НПЗ

Фактор: ризик втрати внесків	K1	K2	K3	K4	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	IC
K1	1	6	5	7	3,806	0,648	4,209	0,070
K2	1/6	1	3	2	1,000	0,176		
K4	1/5	1/3	1	2	0,604	0,104		
K4	1/7	1/2	1/2	1	0,435	0,072		

Таблиця 6- Визначення впливу фактора – ризик незбалансованої ліквідності на вибір кластера суб'єктів НПЗ

Фактор: ризик незбалансованої ліквідності	K1	K2	K3	K4	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	IC
---	----	----	----	----	-------------------------	--------------------	-----------	----

K1	1	3	8	5	3,310	0,565	4,262	0,087
K2	1/3	1	6	4	1,681	0,288		
K4	1/8	1/6	1	2	0,452	0,079		
K4	1/5	1/4	1/2	1	0,397	0,069		

Таблиця 7 - Визначення впливу фактора - ризик прозорості ринку фінансових послуг на вибір кластера суб'єктів НПЗ

Фактор: ризик прозорості ринку фінансових послуг	K1	K2	K3	K4	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	IC
K1	1	3	7	4	3,027	0,558	4,217	0,072
K2	1/3	1	3	1/3	0,759	0,135		
K4	1/7	1/3	1	1/5	0,312	0,054		
K4	1/4	3	5	1	1,392	0,253		

Визначено розмірність виділених факторів при $n=4$ (див. табл. 8).

Таблиця8- Розрахунок значення виділених факторів

Значення	Ризик диверсифікації пенсійних активів	Ризик втрати внесків	Ризик незбалансованої ліквідності	Ризик прозорості ринку фінансових послуг
OC	0,070	0,080	0,100	0,080

На підставі даних табл. 4 – 7 визначено ймовірність реалізації відповідних альтернатив глобального вектора пріоритетів впливу факторів на вибір потенційного кластера суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, яка представлена в табл. 9.

Таблиця 9 – Результати оцінки глобального вектора пріоритетів впливу факторів ризику на вибір потенційного кластера суб'єктів НПЗ

Альтернатива	Кластер 1: страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва	Кластер 2: страхова компанія, НПФ та суб'єкт підприємництва	Кластер 3: страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва	Кластер 4: НПФ, банк та суб'єкт підприємництва
Оцінка впливу факторів ризику на вибір потенційного кластера суб'єктів НПЗ	0,621	0,133	0,116	0,131

Проаналізувавши виділені фінансові установи за методом Т. Сааті, отримані дані свідчать, що перевагу слід надати в першу чергу кластеру 1 (страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) значення якого більше 60%, далі кластер 2, який включає в себе страхову компанію, НПФ та суб'єкт підприємництва із 13%. Кластер 4: НПФ, банк та суб'єкт підприємництва - оцінка якого склала менше 13% від впливу виділених факторів. Кластер 3: страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва був отриманий результат оцінки глобального вектора пріоритетів впливу факторів на вибір потенційного кластера суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення – 11%.

ВИСНОВКИ

Автор дослідив вплив ризиків на діяльність кожного кластеру, у результаті було встановлено, що кластер 1 (страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) більш надійний та вигідний по між кластера 2, який включає в себе страхову компанію, НПФ та суб'єкт підприємництва; кластера 4: НПФ, банк та суб'єкт підприємництва та кластера 3: страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва.

З метою мінімізації ризиків на фінансовому ринку, автор пропонує створення кластеру, який характеризуватиметься надійним інвестування пенсійних активів, раціональним вибором активів, з

метою формування інвестиційного портфеля, наявністю ефективних фінансових інструментів, прозорістю суб'єктів НПЗ, можливістю реалізації активів та переведення у грошовий еквівалент.

Кластер за участю страхової компанії, НПФ, банку та суб'єкта підприємництва забезпечить фінансову стабільність, заохотить громадян до заощадження коштів на старість, створить ефективну та більш дієву систему в пенсійному забезпеченні, підвищить рівень життя пенсіонерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грем'яцька К.А. Характеристика ризиків системи недержавного пенсійного забезпечення в контексті діяльності недержавних пенсійних фондів [Електрон. ресурс] / К.А. Грем'яцька // Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. Теорія та практика державного управління. - 2009. – Вип.1(24). - Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2009-1/doc/3/23.pdf>.
2. Гупало О.Г., Шевчук Н.В. Реалізація пенсійної реформи в Україні: існуючі проблеми та шляхи їх усунення [Електронний ресурс] / О.Г. Гупало, Н.В. Шевчук. - Режим доступу: http://vsve.ho.ua/projects/conf/tom_2.pdf#page=113.
3. Сазонець О.М. Основні тенденції щодо розподілу активів недержавного пенсійного фонду / О.М. Сазонець, К.В. Ковальчук // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини», 2013. - Вип. 5 (10/2). – С.119-127.
4. Толуб'як В.С. Ризики системи пенсійного забезпечення [Електрон. ресурс] / В.С. Толуб'як // Економіка та держава. – 2010. - №8. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu_uprav/2010_4/30.pdf.
5. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати; [пер.с англ. Р.Г. Ваченадзе]. – М.: Радио и связь, 2004. -278с.
6. Деркач Ю.В. Пенсійне страхування в фінансовій системі держави / Ю.В. Деркач // Економіка Крима, 2012. - №4(41). – С. 238-241.
7. Мальшко Е.О. Негосударственное пенсионное обеспечение как неотъемлемая часть рынка труда [Електронний ресурс] / Е.О. Мальшко // III Научно-практическая интернет – конференция «Актуальные теоретические и практические аспекты развития предприятий различных форм собственности в контексте модернизации экономики» (Санкт-Петербурге, 27 января 2013 году). - Санкт-Петербурге, 2013. – Режим доступу: http://eco-conf.ru/glavnaya/internetkonferencii_3/.
8. Нечипорук, Л. В. Страховий захист: сутність та модернізація в умовах формування соціальної держави в Україні / Л. В. Нечипорук // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. / Національний університет "Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2012. № 3 (10). - С. 252-271.